

تبیین نقش مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی ساکنان محلی در کاهش پیامدهای منفی گردشگری روستایی: (روستاهای بخش مرکزی شهرستان فریدن)

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۰/۰۵ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۰۱

احمد مؤمنی^{*۱} الناز عاشری گفشه^۲ بهناز قاسمی راد^۳

۱- دانشجوی دکترای تخصصی برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گیلان

۲- دانشجوی دکترای تخصصی برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گیلان

۳- دانشجوی دکترای تخصصی برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه گیلان

چکیده

اگر گردشگری صنعت یک جامعه باشد، مشارکت ساکنان محلی بسیار مهم است تا در درازمدت موفق و پایدار باشد. در این پژوهش سعی بر این است که به تبیین نقش مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی ساکنان محلی در کاهش پیامدهای منفی گردشگری روستایی بخش مرکزی شهرستان فریدن بپردازیم. این تحقیق از نوع کاربردی و از نظر روش پژوهش از نوعی توصیفی-پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه است. جامعه آماری پژوهش ساکنان روستاهای بخش مرکزی شهرستان فریدن است که طبق آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵، برابر با ۱۴۰۵۰ نفر جمعیت و ۴۶۷۳ خانوار است که از این تعداد با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۵ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. ابزار موردسنجش پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی آن صوری و توسط پنل متخصصان تأیید و پایایی آن بر اساس فرمول آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های مختلف بین ۰/۹۶۳ تا ۰/۷۷۶ محاسبه شد. توزیع پرسشنامه بر اساس تقسیم به نسبت جمعیت روستا و به‌صورت کاملاً تصادفی میان ساکنین انجام پذیرفت. یافته‌های پژوهش ناشی از آزمون همبستگی پیرسون بین تمام مؤلفه‌های اثرگذار پژوهش (مشارکت اجتماعی) و متغیر اجتماعی- فرهنگی رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. در آزمون رگرسیون نیز متغیر آموزشی با ۰/۳۹ درصد بیشتر از سایر متغیرها در بهبود گردشگری روستایی تأثیر دارد. به سخن دیگر افزایش مشارکت نشأت گرفته از سرمایه اجتماعی می‌تواند منجر به بهبود گردشگری و کاهش پیامدهای اجتماعی گردشگری در روستاهای منطقه مورد مطالعه شود.

واژه‌های کلیدی: مشارکت اجتماعی، گردشگری روستایی، جامعه محلی، آگاهی و شناخت.

مقدمه

گردشگری به‌عنوان یکی از صنایع بزرگ جهان، پدیده‌ای جغرافیایی است (Boavida- Portugal et al، 2016: 82) که از طرق زیادی بر زندگی مردم و محیط تأثیر می‌گذارد. این تأثیر برای گردشگران؛ به‌منزله خاطراتی مادام‌العمر، برای شاغلان؛ کار و فعالیت و برای مقاصد گردشگری؛ منبع درآمد و اشتغال است (Inkson et al، 2012: 1). افزون بر این گردشگری روستایی نیز چیزی جدا از تعریف گردشگری نیست، بلکه جزئی از آن است. به طور کلی گردشگری روستایی را می‌توان به همه فعالیت‌ها و خدماتی اطلاق نمود که کشاورزان، روستاییان، مردم و دولت‌ها برای جذب گردشگران و تفریح و استراحت آنها در نواحی روستایی انجام می‌دهند (افراخته، ۱۳۹۳: ۱۳۰).

به عبارت دیگر گردشگری فعالیتی است با تأثیرات و پیامدهای متفاوت مطلوب و نامطلوب (Choi & Sirakaya، 2006: 127). امروزه اکثر کشورهای پیشرو در برنامه‌ریزی توسعه گردشگری سیاست‌ها و راهبردهای تعاملی و برنامه‌ریزی یکپارچه گردشگری را به عنوان محور اصلی برنامه‌ریزی مدنظر قرار داده‌اند. اتخاذ این سیاست‌ها و راهبردها، علاوه بر توجه به بعد اقتصادی گردشگری، به ابعاد اجتماعی- فرهنگی، محیطی و مشارکت ساکنان روستایی و شهری نیز در فرایند عمل برنامه‌ریزی گردشگری توجه کرده‌اند (مارتینز، ۲۰۱۵). علاوه بر این در گزارش شورای جهانی سفر و گردشگری (۲۰۱۵) نیز بر نقش مهم مشارکت ساکنان محلی برای کاهش پیامدهای منفی گردشگری تأکید شده است (رحمانی فضلی و همکاران، ۲۰۱۳: ۲). افزون بر این رضایت خاطر بازدیدکنندگان و کنترل محلی دومین شرط لازم برای توسعه گردشگری است (هاشمی بیستونی و شمس، ۱۳۹۸: ۱۸) که این امر ارتباط مستقیم با مشارکت و تعامل جامعه محلی دارد. به مثابه دیگر زمانی که مردم محلی از منافع حاصل از گردشگری آگاه شوند سعی در حفظ محیط زیست برای بهره‌مندی طولانی‌مدت از آن می‌نمایند (برگر و مرتن، ۲۰۱۷: ۵). مضاف بر این مردم محلی به عنوان کنشگران فعالیت‌های گردشگری بیشترین نقش را در توسعه پایدار سکونتگاه‌های روستایی به عهده دارند (Giampiccoli، And Saymaan، 2017: 2017). به طور خلاصه می‌توان گفت مشارکت محلی سعی در اصلاح و تغییر ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی، و پویایی و تحرک مناطق روستایی (Oriade and Robinson، 2017: 15) دارد. که این تحرک و پویایی می‌تواند با توجه به قابلیت منطقه که فعالیت گردشگری است تحقق یابد.

سخن آخر اینکه آگاهی از تأثیرات مثبت و منفی گردشگری در جوامع محلی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است. به سخن دیگر گردشگری اگرچه همیشه دارای پیامدهای مثبت بر منطقه بوده است و در مواردی نیز باعث ایجاد آثار مخرب بر جامعه میزبان خصوصاً تأثیرات منفی اجتماعی- فرهنگی نیز بوده است. در این بین نقش مشارکت ساکنان جوامع محلی در کاهش این تأثیرات می‌تواند بسیار بی‌بدیل و راه‌گشا باشد. زیرا در الگوی مشارکتی جامعه محلی احساس حس مسئولیت کرده و از این که فرصت مشارکت به او داده شده است خود را ملزم به همکاری می‌داند. در این بین روستاهای شهرستان فریدن به دلیل قرارگیری در غرب استان اصفهان و برخورداری از پتانسیل‌های طبیعی و بکر (بیشه پلاسجان، دست لاله‌های واژگون دره بید) همه ساله میزبان گردشگران زیادی از

داخل و خارج از استان اصفهان هستند. لذا اگر در پی دستیابی به گردشگری روستایی هستیم، یکی از کم‌هزینه‌ترین راه‌ها مشارکت جامعه محلی در جهت دستیابی به این امر است. حال سؤال اصلی پژوهش این است که آیا بین مشارکت اجتماعی جامعه محلی در کاهش پیامدهای منفی گردشگری روستایی رابطه وجود دارد؟

پیشینه‌های تحقیق:

Regmi (2016) در پژوهشی نقش گردشگری در توسعه پایدار روستایی نپال نتایج نشان داد که توسعه گردشگری از طریق مشارکت مردم محلی، ارتقای آموزش و مهارت به جامعه در بهبود خدمات بهداشتی، امنیت غذایی، آگاهی درباره حفاظت از محیط‌زیست و متنوع سازی اقتصاد محلی مؤثر است. Jovanovis Toncev (2016) در پژوهشی با عنوان اهمیت توسعه پایدار گردشگری در توسعه مناطق روستایی صربستان نتایج نشان داد که گردشگری روستایی، از طریق دخالت خانواده‌های روستایی در ارائه خدمات به گردشگران، بازاریابی محصولات کشاورزی در بازار گردشگری و همچنین ارتقای میراث فرهنگی و سنت‌های روستا، به احیای مناطق روستایی کمک می‌کند و پتانسیل بالایی در حفظ منابع طبیعی دارد.

شفیعی ثابت و هراتی فرد (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان تأثیر مشارکت تورگردان‌ها در پایداری و توسعه سکونتگاه‌های محلی (مطالعه موردی منطقه تهران و البرز) نتایج نشان داد ظرفیت تورگردان‌ها و عرضه‌کنندگان محلی در توسعه عملکرد گردشگری پاک و ارتقای سطح توسعه‌یافتگی سکونتگاه مؤثر است. تولایی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری نتایج نشان داد سازگاری صنعت گردشگری در سرعین به گونه‌ای است که بیشتر ساکنان بومی در آن نقشی ندارند. با این همه پتانسیل مشارکتی در آن به منظور دستیابی به توسعه پایدار گردشگری به ترتیب اولویت از طریق ملاحظات اجتماعی-فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی گردشگری قابل حصول است. شفیعی ثابت و هراتی فرد (۱۳۹۸) در پژوهش با عنوان توانمندسازی ذی‌نفعان محلی برای مشارکت در توسعه پایدار گردشگری با نقش میانجی اثرات ادراک شده از گردشگری، نتایج نشان داد رابطه مثبت و معنادار بین توانمندسازی ذی‌نفعان محلی با سه متغیر اثرات محیطی-اکولوژیک، اجتماعی-فرهنگی، و اقتصادی توسعه گردشگری است. در جمع‌بندی پیشنهادی پژوهش می‌توان این‌چنین عنوان کرد که در پژوهش‌های گذشته تنها به بحث مشارکت در گردشگری و اثرات آنها پرداخته شده است در حالی که این تحقیق به پیامدهای منفی اجتماعی و فرهنگی ناشی از گردشگری می‌پردازد و در آن نقش مشارکت اجتماعی جامعه محلی را مطالعه می‌کند که در نوع خود یک نوآوری در پژوهش محسوب می‌شود.

مبانی نظری

مشارکت عملی جمعی آگاهانه و داوطلبانه است که دربرگیرنده دخالت شهروندان در امور عمومی و در سطوح مختلف تصمیم‌گیری اداری و سیاسی از انداختن رأی به صندوق گرفته تا

مساعادت مستقیم در برآوردن نیازهای اجتماعی و نیاز دخالت در کارکردهایی هست که حیات کاری آن‌ها بدان بستگی دارد (جباری، ۱۳۸۷:۳) به عبارت دیگر مشارکت یک اقدام آگاهانه، داوطلبانه به موجب پذیرش مسئولیت توسط ذی‌نفعان محلی برای دستیابی به فرصت‌های برابر است (میسرا، ۱۳۶۵:۱۲). بر این اساس رابطه تنگاتنگی بین مشارکت و توسعه وجود دارد (اورکلی، ۱۳۷۱:۱۱۲؛ موییتا و همکاران، ۲۰۱۷:۲۴۴). به باور گای مشارکت فرایندی غیر متمرکز است که امکان توزیع منابع، فرصت‌ها، آموزش و قدرت تصمیم‌گیری در سطوح بزرگ و پایین را میسر می‌سازد تا مردم بتوانند نقش بسیار مؤثر در توسعه ایفا کنند (Wang, 2006:8). طبق ادبیات نظری موجود و بررسی‌های انجام شده، عوامل مختلفی بر میزان توسعه گردشگری در یک منطقه می‌تواند اثرگذار باشد. (گلدنر، و برینتریچ، ۲۰۰۳). که مشارکت اجتماعی نیز محدوده‌ای که ساکنان در موضوع مشترک زندگی‌شان در جامعه مشارکت دارند را توضیح می‌دهد. می‌توان عنوان کرد که مشارکت جامعه محلی می‌تواند به‌عنوان یک فاکتور اساسی در توسعه گردشگری پایدار محسوب شود (Lepp, Jones, 2005:5; 2008:4). افزون بر این مشارکت جامعه محلی می‌تواند یک نقش مهم در توسعه گردشگری پایدار بازی کند، به این دلیل که مشارکت اجتماعی می‌تواند سطح جامعه را از طریق افزایش اثرات مثبت گردشگری و کاهش اثرات منفی آن در جامعه افزایش دهد. بنابراین مشارکت جامعه در گردشگری فرصت زیادی برای ساکنان جامعه میزبان در راستای توسعه گردشگری پایدار فراهم می‌نماید (Tosan, 2006:3). به سخن دیگر مسئولیت‌پذیری بومیان یک منطقه می‌تواند در توسعه گردشگری، احساس امنیت و نگاه مثبت گردشگران نقش مهمی را ایفا نماید (اسمال^۱ و هریس^۲، ۲۰۱۲). افزون بر این توسعه گردشگری پایدار به دلیل اهمیت آن و آثار بالقوه مثبت و منفی اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست‌محیطی که به همراه دارد، بدون برنامه‌ریزی امکان‌پذیر نخواهد بود (شمس و فرهادیان، ۱۳۹۷:۲).

با دقت در ادبیات موضوع می‌توان این گونه عنوان کرد که مشارکت جامعه محلی می‌تواند زمینه‌ساز گردشگری پایدار شود. فعالیت گردشگری که با مشارکت جامعه محلی همراه باشد پایداری اجتماعی فرهنگی را برای جامعه بومی به همراه می‌آورد. زیرا که در بیشتر برنامه‌ها و مباحث گردشگری جامعه محلی نقش گرداننده آن را به عهده دارد و بازیگران اصلی آن هستند که این امر می‌تواند برای فرهنگ و میراث جامعه محلی ارزش؛ و باعث هویت بخشی به همه عناصر روستایی شود.

روش تحقیق

جامعه آماری پژوهش ساکنان روستاهای بخش مرکزی شهرستان فریدن است که طبق این تحقیق از نوع کاربردی و از نظر روش پژوهش از نوعی توصیفی-پیمایشی مبتنی بر پرسشنامه آخرین سرشماری سال ۱۳۹۵ کل کشور برابر با ۱۴۰۵۰ نفر جمعیت و ۴۶۷۳ خانوار است که از این تعداد با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد. ابزار مورد سنجش پرسشنامه

1 Small

2 Harris

محقق ساخته بود که روایی آن صوری و توسط پنل متخصصان تأیید و پایایی آن بر اساس فرمول آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌های مختلف بین ۰/۹۶۳ تا ۰/۷۷۶ محاسبه شد. توزیع پرسشنامه بر اساس تقسیم به نسبت جمعیت روستا و به صورت کاملاً تصادفی میان سرپرستان خانوار انجام. پرسشنامه در قالب طیف پنج قسمتی لیکرت (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) طراحی شد. در این پژوهش از تعداد ۲۰ گویه برای سنجش متغیر اجتماعی- فرهنگی و از تعداد ۳۶ گویه در شش شاخص (آگاهی و شناخت، شفافیت و اطمینان، عدالت و برابری، انسجام و همدلی، آموزشی، مشورتی تعاملی) با استفاده از ادبیات تحقیق عملیاتی سازی شد. جدول (۳). جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها برای سنجش وضعیت متغیر اجتماعی- فرهنگی و مؤلفه‌های متغیر مشارکت اجتماعی از آزمون تی تک نمونه‌ای بهره گرفته شد. و برای سنجش همبستگی از ضریب همبستگی پیرسون و برای سنجش میزان همبستگی و مشخص شدن میزان اثر پذیری متغیر اجتماعی- فرهنگی از مؤلفه‌های متغیر مشارکت اجتماعی از آزمون رگرسیون چندگانه در نرم‌افزار در $Spss^{23}$ استفاده شد.

جدول ۱: جدول متغیر و گوی‌های وابسته (اثرپذیر) پژوهش

متغیر وابسته	گوی‌ها
بعد اجتماعی- فرهنگی	۱- تغییر نگرش پوشش و رفتار جوانان و نشانه گرفته شدن فرهنگ بومی برای من مهم است. ۲- احساس کمبود بچه‌ها نسبت به گردشگران به لحاظ پوشش و لذت بردن از زندگی برای من مهم است. ۳- از بین رفتن برخی سنت‌های کهن بومی برای من خیلی هم است. ۴- افزایش امنیت اجتماعی در سطح منطقه برای من مهم است ۵- کاهش جرم و فعالیت‌های غیرقانونی در منطقه برای من و خانواده من مهم است. ۶- افزایش ارتباطات با گردشگران برای من مهم است. ۷- تغییر سبک زندگی. ۸- گسترش کالاهای لوکس ۹- تضعیف فرهنگ محلی برای من مهم است. ۱۰- افزایش مهاجرت اهالی به سبب نارضایتی از زندگی. ۱۱- افزایش تعارض اجتماعی ۱۲- خدشه دار شدن هویت محلی. ۱۳- تلفیق فرهنگ بومی با فرهنگ گردشگران ۱۴- رواج مصرف‌گرایی ۱۵- نهادینه شدن فرهنگ‌های جدید ۱۶- فاصله گرفتن جوانان با کسب‌وکار پدری ۱۷- افزایش پرونده‌های قضایی ۱۸- نابودی گویش محلی ۱۹- کم‌رنگ شدن ارتباطات قومی ۲۰- افزایش انگیزه مهاجرت (به خصوص جوانان)

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

جدول ۲: متغیر و گوی‌های مستقل (اثرگذار) پژوهش

متغیر مستقل	گویه
آگاهی و شناخت	۱- میزان آگاهی شما از مسائل و حقوق مربوط به گردشگری روستا ۲- شناخت شما از جاذبه‌های توریستی ۳- تمایل به افزایش آگاهی شما از جاذبه‌های روستاهای خودتان و روستای مجاور ۴- میزان درک شما از هویت روستا ۵- آگاهی شما از تصمیم‌گیری‌های نهادهای مسئول ۶- میزان انگیزه برای افزایش آگاهی شما در خصوص اثرات گردشگری.
شفافیت و اطمینان	۱- میزان اطمینان شما و مسئولین نسبت به یکدیگر در مسائل گردشگری روستا ۲- شفافیت سازی بودجه جهت فعالیت‌های زیست‌محیطی ۳- شفافیت سازی بودجه جهت فعالیت‌های اجتماعی- فرهنگی ۴- اطمینان شما نسبت به طرح‌های مسئولین جهت پیامدهای منفی گردشگری ۵- میزان اعتماد شما به شورا و مسئولین ۶- میزان همکاری شما به مسئولین جهت حل مسائل ناشی از گردشگری.

عدالت و برابری	۱-میزان فرصت‌های برابر به شما جهت انجام ایده خود ۲- رعایت اصل عدالت برای همه در اعلام نظر ۳- دخیل شدن مردم در سود گردشگری ۴- شنیده شدن صدای همه دی نفعان و زی نفوذان گردشگری ۵- دیده شدن ایده‌ها ۶- تخصیص پروژه‌ها به صورت مساوی بین اهالی
انسجامی - همدلی - یکرنگی	۱-میزان یکدل بودن و انسجام مردم روستا جهت حل مسائل زیست‌محیطی ۲- یکدل بود جهت حل مشکلات اجتماعی-فرهنگی منفی ناشی از گردشگری ۳- میزان دادن قدرت اختیار به اهالی ۴- احساس انگیزش در افراد به واسطه قدرت اختیار ۵- حساس مسئولیت کردن اهالی نسبت به روستا و محیط زیست ۶- مهم بودن فرهنگ محلی برای شما
آموزشی	۱-ارزیابی آموزش نسبت به مسائل گردشگری در روستا ۲- تفاوت آموزش در گذشته و امروز در زمینه گردشگری و پیامدهای آن ۳- آموزش‌های به روز جهت جلوگیری از پیامدهای منفی فرهنگی ۴- کشف استعدادها و آموزش در بین ساکنان در جهت اشاعه آن به گردشگران و اهالی ۵- آموزش زبان‌های محلی ۶- تقویت حس همزیستی
مشورتی - تعاملی	۱-تعامل با گردشگران برای من مهم است. ۲- اولویت داشتن مشورت شما با مسئولین جهت حل مسائل زیست‌محیطی و فرهنگی- اجتماعی ناشی از گردشگری. ۳-علاقه به شرکت جلسات مشورتی مردم با هم جهت راهکار برای پیامدهای ناشی از گردشگری ۴- لحاظ کردن شما در توسعه فرهنگی روستا ۵-تشویق اذهان عمومی ۶- مشورت اهالی در خصوص پیامدهای گردشگری

منبع: تولایی و همکاران، ۱۳۹۶؛ یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

محدوده مورد مطالعه

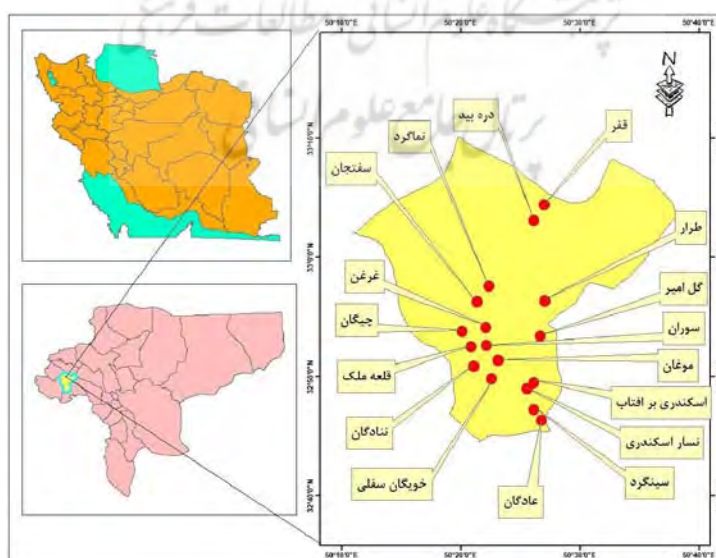
شهرستان فریدن یکی از ۲۴ شهرستان استان اصفهان است. این شهرستان با وسعتی حدود ۱۱۰۰ کیلومتر مربع در فاصله ۱۴۰ کیلومتری غرب استان اصفهان واقع گردیده است. موقعیت جغرافیایی و هم‌جواری‌ها به این شرح است که شهرستان فریدن در ۳۲ درجه و ۵۸ دقیقه و ۴۵ ثانیه پهنای شمالی و ۵۰ درجه و ۲۵ دقیقه درازای خاوری نسبت به نیمروز گرینویچ قرار دارد. این شهرستان از شمال با شهرستان خوانسار، جنوب با شهرستان فریدون‌شهر و چادگان، غرب با شهرستان بوئین و میاندشت و شرق با شهرستان تیران و کرون هم‌مرز است. در ضمن گفتنی است که قسمت اعظم شهرستان فریدن در حوزه آبخیز زاینده‌رود واقع گردیده است. لازم به ذکر است که ارتفاع شهرستان فریدن از سطح دریا حدود ۲۲۹۰ متر است. این شهرستان با آب‌وهوای نیمه مرطوب با تابستانی معتدل و زمستانی بسیار سرد و میانگین بارندگی در سال ۲۷۷ میلی‌متر، میانگین درجه حرارت ۱۱/۶۹ درجه سانتی‌گراد، تعداد روزهای یخبندان در سال ۹۱ روز است. از جمله مناطق نمونه این منطقه روستایی دره بید که این روستا یکی از مناطق نمونه گردشگری استان اصفهان و شهرستان فریدن است که دارای طبیعت بکر، به‌خصوص در اردیبهشت‌ماه و همچنین دشت لاله‌های واژگون است که زبان‌زد خواص و عامل است. روستای اسکندری بر آفتاب نیز به دلیل قرار گرفتن در ساحل رودخانه پلاس جان (که یکی از سرشاخه‌های زاینده‌رود است) است در تمام مناطق سال حتی زمستان به دلیل بارش برف میزبان مسافران زیادی است. از دیگر جاذبه‌های شهرستان فریدن

کلیساهای آرامنه، کلیسای سنت نشان، و خانه بومگردی روستای نوغان که چهره تاریخی، طبیعی خاصی به این شهرستان بخشیده است.

جدول ۳: جدول مربوط به جمعیت و خانوار و حجم نمونه، و ویژگی‌های گردشگری روستاهای منطقه مورد مطالعه

دهستان	روستا	خانوار	جمعیت	نمونه	ویژگی‌های گردشگری
دالان کوه	فقر	۳۳۰	۱۰۶۳		دشت لاله‌های واژگون، ارتفاعات دالان کوه
دالان کوه	دره بید	۷۸۰	۲۳۲۹		
دالان کوه	طرار	۹۲	۲۶۱		
زاینده‌رود شمالی	سینگرد	۱۵۱	۵۰۶		رودخانه پلاس جان، بیشه پلاس جان
زاینده‌رود شمالی	عادگان	۱۹۲	۵۸۴		
زاینده‌رود شمالی	اسکندری برآفتاب	۵۵۸	۱۶۰۱		
زاینده‌رود شمالی	اسکندری نثار	۱۶۳	۵۳۰		
زاینده‌رود شمالی	گل امیر	۲۲۲	۶۳۷		کلیساهای آرامنه، کلیسای سنت نشان، بومگردی موغان
ورزق جنوبی	نماگرد	۲۰۹	۶۳۴		
ورزق جنوبی	چیگان	۱۲۷	۳۲۴		
ورزق جنوبی	سفتجان	۴۶۷	۱۴۷۴		
ورزق جنوبی	خویگان سفلی	۳۸۱	۱۰۱۷		
ورزق جنوبی	موغان	۱۶۶	۴۸۵		
ورزق جنوبی	ننادگان	۵۳۴	۱۷۱۶		
ورزق جنوبی	غرغن	۱۷۹	۵۲۴		
ورزق جنوبی	سواران	۶۳	۱۷۶		
ورزق جنوبی	قلعه ملک	۵۹	۱۸۹		
	جمع	۴۶۷۳	۱۴۰۵۰	۳۷۵	

منبع: یافته‌های پژوهش و سالنامه آماری استان اصفهان، ۱۳۹۵

شکل ۱: نقشه مربوط به قرارگیری روستاهای مورد مطالعه منبع: نویسندگان، ۱۴۰۱

یافته‌های و نتایج

یافته‌های تحقیق در دو بخش توصیفی و استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. ابتدا بررسی ویژگی‌های توصیفی پاسخ‌گویان نشان می‌دهد که ۶۹/۳ درصد پاسخ‌گویان پژوهش مرد هستند، ۲۸/۹ درصد در رده سنی بین ۴۶-۵۵ سال قرار داشتند، از لحاظ سطح تحصیلات ۳۴/۲ درصد دارای سواد خواندن و نوشتن بودند و ۶۹/۳ درصد نیز شغل اصلی آنها کشاورزی است. به لحاظ بعد خانوار ۴۳/۸ درصد دارای ۴ تا ۵ نفر بودند. ۹۳ درصد خود را ساکن بومی روستا معرفی کردند. ۸۵ درصد اهالی نیز از مناطق گردشگری منطقه بازدید کرده و از وجود آنها آگاهی داشتند.

جدول ۴: میزان الفی کروباخ مؤلفه‌های پژوهش

میزان الفی	مؤلفه
۰/۹۶۳	اجتماعی-فرهنگی
۰/۹۱۶	آگاهی و شناخت
۰/۸۷۵	شفافیت و اطمینان
۰/۹۰۸	عدالت و برابری
۰/۷۷۶	انسجام و همدلی
۰/۵۸۵	آموزشی
۰/۸۶۵	مشورتی-تعاملی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

آزمون T تک نمونه‌ای برای ارزیابی وضعیت توصیفی مؤلفه‌های پژوهش

مطابق نتایج جدول (۵) در نگاه اول همه مؤلفه‌های پژوهش به غیر از مؤلفه (مشورتی-تعاملی) بالاتر از حد میانگین است. در این بین به ترتیب مؤلفه‌های (آگاهی و شناخت دارای بالاترین رتبه، فرهنگی-اجتماعی، عدالت و برابری، انسجام و همدلی، شفافیت و اطمینان، آموزشی و مؤلفه تعاملی - مشورتی دارای پایین‌ترین رتبه قرار دارد. در این بین به عنوان نمونه وضعیت مؤلفه آگاهی و شناخت بزرگ‌تر از میانگین (۵۰.۲) طیف لیکرت و مقدار معناداری ۰/۰۰۰ محاسبه شده است که کوچک‌تر از سطح خطای ۰/۰۵ است. بنابراین میانگین مشاهده شده معنادار است. همچنین مقدار آماره t نیز ۹/۰۱۷ و از مقدار بحرانی ۱/۹۶ بزرگ‌تر است؛ و با توجه به این هر دو کران بالا و پایین فاصله اطمینان بزرگ‌تری از صفر بوده است.

جدول ۵. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای ابعاد اصلی پژوهش

Test Value=2.5			میانگین	مقدار آماره t	sig	اختلاف از میانگین	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵ درصد		مؤلفه
حد بالا	حد پایین	حد بالا					حد پایین		
۰/۵۰۰۹	۰/۲۸۳۱	۰/۳۹۲۰۰	۰/۰۰۰	۷/۰۸۱	۲/۸۹	فرهنگی-اجتماعی			
۰/۵۶۶۸	۰/۳۶۳۹	۰/۴۶۵۳۳	۰/۰۰۰	۹/۰۱۷	۲/۹۶	آگاهی و شناخت			
۰/۱۳۹۱	-/۵۳۸	۰/۰۴۲۶۷	۰/۳۸۵	۰/۸۷۰	۲/۵۴	شفافیت و اطمینان			
۰/۴۸۵۱	۰/۲۹۹۸	۰/۳۹۲۴۴	۰/۰۰۰	۸/۳۲۸	۲/۸۹	عدالت و برابری			
۰/۴۱۷۷	۰/۲۹۱۷	۰/۳۵۴۶۷	۰/۰۰۰	۱۱/۰۶۹	۲/۸۵	انسجام و همدلی			
۰/۱۳۶۷	-/۰۶۱۲	۰/۰۳۷۷۸	۰/۴۵۳	۰/۷۵۱	۲/۵۳	آموزشی			
۰/۰۲۵۰	-/۱۳۲۵	۰/۰۵۳۷۸	۰/۱۸۰	-۱/۳۴۳	۲/۴۴	مشورتی-تعاملی			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

یافته‌های استنباطی پژوهش

با توجه به جدول نتایج (۶) ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که رابطه بین کلیه مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی، به غیر از متغیر آموزشی در سطح یک درصد خطا مثبت شده است این بدان معنی است که بین تمام متغیرهای مشارکت اجتماعی (متغیر مستقل) و بهبود شاخص‌های فرهنگی-اجتماعی (متغیر وابسته) در منطقه مورد مطالعه همبستگی کامل و مثبت وجود دارد. ضمناً مؤلفه آگاهی و شناخت با میزان ۰/۶۴۴ درصد بیشترین ضریب ارتباط و مؤلفه آموزشی با میزان ۰/۰۴۵ کمترین ضریب ارتباط را عهده‌دار بوده است. هرچند به‌طور کلی ضریب همبستگی هر پنج مؤلفه دیگر نیز در حد بالایی هست. نتایج جدول (۶).

جدول ۶: جدول نتایج رابطه همبستگی بین مشارکت اجتماعی و گردشگری روستایی

ردیف	متغیر مستقل	متغیر وابسته	مقدار (r)	مقدار (p)
۱	آگاهی و شناخت	فرهنگی-اجتماعی	۰/۶۴۴	۰/۰۰۰
۲	شفافیت و اطمینان	فرهنگی-اجتماعی	۰/۵۷۷	۰/۰۰۰
۳	عدالت و برابری	فرهنگی-اجتماعی	۰/۳۷۵	۰/۰۰۰
۴	انسجام و همدلی	فرهنگی-اجتماعی	۰/۴۵۰	۰/۰۰۰
۵	آموزشی	فرهنگی-اجتماعی	۰/۰۴۵	۰/۳۸۹
۶	مشورتی-تعاملی	فرهنگی-اجتماعی	۰/۴۳۶	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

در ادامه پژوهش به منظور تحلیل و پیش‌بینی وضعیت تأثیرگذاری مشارکت اجتماعی ساکنان روستایی در کاهش پیامدهای منفی گردشگری و مشخص نمودن متغیرهای اصلی تأثیرگذار، از آزمون رگرسیون چندگانه توأم استفاده شد. طبق نتایج حاصله، مشارکت اجتماعی ساکنان جامعه محلی، در

دستیابی به گردشگری پایدار (کاهش پیامدهای منفی) همبستگی مناسبی به میزان ۰/۶۷۳ وجود دارد. همچنین ۰/۴۴۴ درصد تغییرات متغیر وابسته دست یابی به گردشگری پایدار توسط مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی تبیین شده است.

جدول ۷: جدول نتایج رگرسیونی مؤلفه‌های تأثیر گذار مشارکت اجتماعی در کاهش پیامدهای منفی

گردشگری روستایی

خطای معیار	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی چندگانه
۰/۷۹۹	۰/۴۴۴	۰/۴۵۳	۰/۶۷۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

همچنین، بر اساس مقدار محاسبه شده برای F ، در سطح اطمینان ۹۹ درصد، می‌توان گفت که از نظر ساکنان روستایی، ترکیب خطی متغیر اثرگذار به طور معناداری قادر به تبیین و پیش‌بینی تغییرات شاخص اثر پذیر در دستیابی به گردشگری پایدار در روستاهای منطقه مورد مطالعه دارد.

جدول ۸: جدول معناداری رگرسیون شاخص‌های اثرگذار مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی کاهش پیامدهای

منفی گردشگری روستایی، روستاهای منطقه مورد مطالعه ANOVA

بعد	مجموعه مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	آماره آزمون f	سطح معنی‌داری
اثر رگرسیونی	۱۹۴/۷۲۷	۶	۳۲/۴۵۵	۵۰/۷۹۰	۰/۰۰۰
باقی مانده	۲۳۵/۱۴۹	۳۶۸	۰/۶۳۹		
کل	۴۲۹/۸۷۶	۳۷۴			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

درنهایت، بر اساس ضریب استاندارد شده تأثیر متغیر اثرگذار بر متغیر اثرپذیر، نتایج نشان می‌دهد که شاخص گردشگری پایدار در روستاهای منطقه مورد مطالعه متأثر از ۶ متغیر مشارکت اجتماعی ساکنان روستایی بوده که در این میان مؤلفه آگاهی و شناخت (مقدار بتا) یا ضریب تأثیر ۰/۳۹، بیشترین اثر را در دستیابی به گردشگری پایدار دارد.

جدول ۹: جدول نتایج ضرایب میزان شدت تأثیرات مؤلفه‌های مشارکت اثرگذار و اثرپذیر

متغیر	ضریب غیراستاندارد		ضریب استاندارد شده	t	سطح معنی‌داری
	B	انحراف			
عرض از مبدأ	۰/۲۹۰	۰/۲۲۶	-	۱/۲۸۲	۰/۲۰۱
آگاهی و شناخت	۰/۴۲۳	۰/۰۶۹	۰/۳۹۴	۶/۱۲۸	۰/۰۰۰

۰/۰۲۹	۲/۱۸۸	۰/۱۴۱	۰/۰۷۳	۰/۱۵۹	شفافیت و اطمینان
۰/۰۸۴	۱/۷۳۰	۰/۱۲۰	۰/۰۸۱	۰/۱۴۱	عدالت و برابری
۰/۵۴۴	۰/۶۰۸	۰/۰۳۳	۰/۰۹۳	۰/۰۵۶	انسجام و همدلی
۰/۱۴۱	۱/۴۷۶	۰/۰۷۴	۰/۰۶۹	۰/۱۰۲	مشورت و تعاملی
۰/۲۳۷	۱/۱۵۸	۰/۰۴۶	۰/۰۴۳	۰/۰۵۱	آموزش

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۱

به باور (توسان^۱، ۲۰۰۶) مشارکت جامعه محلی می‌تواند یک نقش مهم در توسعه گردشگری پایدار بازی کند، به این دلیل که مشارکت اجتماعی می‌تواند سطح جامعه را از طریق افزایش اثرات مثبت گردشگری و کاهش اثرات منفی آن در جامعه افزایش دهد. بنابراین مشارکت جامعه در گردشگری فرصت زیادی برای ساکنان جامعه میزبان در راستای توسعه گردشگری پایدار فراهم می‌نماید (Tosan, 3: 2006). افزون بر افزایش مشارکت اجتماعی، زمینه تقویت سرمایه اجتماعی فراهم می‌شود که خود آن باعث انسجام و تقویت روحیه همدلی در هدف‌گذاری برای توسعه گردشگری پایدار را (به‌خصوص بعد اجتماعی-فرهنگی) که همیشه خطرات زیادی از سمت گردشگران متحمل می‌شود، دارا است.

نتیجه‌گیری

امروزه هدف اصلی برنامه‌های مبتنی بر توسعه و حفظ و ترویج فرهنگ مردمی، ایجاد راهبردهای مشارکتی به‌ویژه در حوزه جامعه‌های محلی است. بی‌تردید با مشارکت جامعه‌های محلی در زمینه توسعه گردشگری نه‌تنها از کمرنگ‌شدن هویت اجتماعی و فرهنگی این جوامع جلوگیری می‌شود، بلکه این هویت تقویت خواهد شد. در همین حال، درک ساکنان بومی مقاصد گردشگری نقش مهمی در پیشبرد برنامه‌های توسعه و یکپارچگی تصمیم‌های مدیریتی و مشارکتی دارد. مشارکت مردم در توسعه گردشگری بخشی از یک حرکت جهانی است و به همین دلیل هم در برنامه‌های جهانی مانند برنامه جامع گردشگری، بر توسعه گردشگری در سطح ناحیه‌ای و محلی با مشارکت مردم بومی و جامعه محلی تأکید شده است. زیرا جامعه محلی به جهت داشتن محیط زندگی همگن و شناختی که از یکدیگر دارند به‌واسطه شغل (کشاورزی) و نیازهای دوسویه بهتر می‌توانند با هم تعامل برقرار کنند. به‌مثابه دیگر با افزایش دانش گردشگری و اکوتوریسم در میان افراد محلی می‌توان تا حد زیادی نگرانی‌های زیست محیطی را در بین آنها افزایش داد و به پایداری محیط زیست رسید. و تعاملات مردم و شیوه برقراری ارتباط و امکانات مناسب اقامتی می‌تواند زمینه‌ساز توسعه گردشگری و تحقق گردشگری پایدار در منطقه باشد. این پژوهش با هدف تبیین نقش مشارکت اجتماعی ساکنان محلی در توسعه گردشگری روستایی، روستاهای بخش مرکزی شهرستان فریدن انجام گرفت. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای سنجش وضعیت مؤلفه‌های پژوهش در منطقه

¹ Tosan

مورد مطالعه به این قرار است که آگاهی و شناخت (۲/۹۶) دارای بالاترین رتبه، فرهنگی-اجتماعی، عدالت و برابری، انسجام و همدلی، شفافیت و اطمینان، آموزشی و مؤلفه تعاملی-مشورتی به ترتیب در رتبه‌های بعدی از نظر میانگینی قرار دارد. در ادامه برای سنجش همبستگی بین مؤلفه مشارکت اجتماعی و کاهش پیامدهای منفی گردشگری (بعد اجتماعی-فرهنگی) از ضریب همبستگی پیرسون، و برای بررسی میزان رابطه بین دو مؤلفه از آزمون رگرسیون چندگانه بهره گرفته شد. نتایج نشان داد رابطه مثبت و معنادار بین به مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی با گردشگری است. نتایج آزمون رگرسیون نیز نشان داد که مؤلفه آگاهی و شناخت (مقدار بتا) یا ضریب تأثیر ۰/۳۹، بیشترین اثر را در دستیابی به گردشگری (بعد اجتماعی-فرهنگی) در منطقه مورد مطالعه دارد. به عبارت دیگر با افزایش مشارکت اجتماعی پیامدهای منفی ناشی از گردشگری نیز در منطقه کاهش پیدا خواهد کرد. به عبارت دیگر تقویت مشارکت‌های مردمی و به خصوص تقویت مؤلفه‌های اجتماعی بومیان محلی می‌تواند ضعف‌های نهادی کلان در مدیریت گردشگری را حل کند. یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اثرگذار در فرایند توسعه‌نیافتگی و پیشرفت کشورها، امر گردشگری است که به‌طور کامل متأثر از شرایط اجتماعی فرهنگی جوامع است. طبق نتایج پژوهش تقویت مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی از جمله تعامل با گردشگران، می‌تواند منجر به پایداری گردشگری در منطقه مورد مطالعه شود. بنابراین توجه به ایجاد فرصت‌های برابر برای همه اقشار جامعه و ایجاد فضای، انسجام و همدلی و یکپارچگی، اعتماد و افزایش مشارکت جامعه محلی به خصوص در بحث مشارکت اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه می‌تواند حلقه گمشده تحقق گردشگری باشد. سخن آخر اینکه مشارکت اجتماعی منبعث از سرمایه اجتماعی می‌تواند گردشگری را به سمت پایداری ببرد.

منابع و مآخذ:

- ۱- افراخته، ح. ۱۳۹۳. جغرافیای روستایی ایران، تهران، چاپ اول، انتشارات سمت.
- ۲- اوکلی، پ. ۱۳۷۱. رهیافتهای مشارکت در توسعه روستایی، ترجمه منصور محمود نژاد. سلسله انتشارات روستا و توسعه. وزارت جهاد سازندگی. ۱-۱۱۹.
- ۳- تولایی، س، سلیمانی، م، جهانی دولت آباد، ر، جهانی دولت آباد، ا. ۱۳۹۳. نقش مشارکت جوامع محلی در صنعت گردشگری مطالعه موردی: سرعین، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۹(۱): ۹۵-۱۱۳.
- ۴- رحمانی فضلی، ع، سجادی، ژ، صدیقی، ص. ۱۳۹۷. نقش گردشگری خانه‌های دوم در تشدید فرایند کالایی شدن فضا مطالعه موردی: عرصه‌های روستایی شهرستان محمودآباد، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۷(۲۷): ۸۲-۵۶.
- ۵- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، مهدوی، داوود، پورطاهری، مهدی (۱۳۸۹). فرایند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری روستایی در ایران، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۴. صص ۴۱-۱.
- ۶- شفیعی ثابت، ن، هراتی فرد، س. ۱۳۹۸. توانمندسازی ذینفعان محلی برای مشارکت در توسعه پایدار گردشگری با نقش میانجی اثرات ادراک شده از گردشگری، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۸(۲): ۹۰-۷۲.
- ۷- شفیعی ثابت، ن، هراتی فرد، س. ۱۳۹۴. تأثیر مشارکت تور گردان‌ها در پایداری و توسعه سکونتگاه‌های محلی منطقه تهران و البرز، مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۴(۱۳): ۱۱۹-۹۳.
- ۸- شمس، م، فرهادیان، پ. ۱۳۹۷. نقش گردشگری در تحولات اقتصادی (مطالعه موردی: شهر ملایر)، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۸(۲۹): ۲۲-۱.
- ۹- میسرا، آرپی (۱۳۶۵). مشارکت مردمی، نشریه جهاد. سال ششم، شماره ۸۹.
- ۱۰- هاشمی بیستونی، م. ر، شمس، م. ۱۳۹۸. تحلیل و ارزیابی شاخص‌های حکمروایی شهری خوب و تأثیر آن بر متغیر توسعه گردشگری در شهر بیستون، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۹(۳۳): ۳۷-۱۷.
- 11- Amundsen, S. Martinsen, Q. L. (2015). Linking empowering leadership to job satisfaction, work effort, and creativity: The role of self-leadership and psychological empowerment. *Journal of Leadership & Organizational Studies* 3(22), 304-323.
- 12- Bermúdez, J. L. (2007). Self-consciousness. *The Blackwell companion to consciousness*, 456-467.

- 13- Boavida-Portugal, I. Rocha, J. Ferreira, C. (2016). Exploring the Impacts of Future Tourism Development on Land Use/Cover Changes. *Applied Geography*. 77(4), 82- 91.
- 14- Choi, H. C. Sirakaya, E. (2006). Sustainability indicators for managing Community tourism. *Journal of Tourism Management*, 27(6), 1274- 1289.
- 15- Gardiner, S. Kwek, A. (2017). Chinese Participation in Adventure Tourism: A Study of Generation Y International Students' Perceptions. *Journal of Travel Research*, 56(4), 496-506.
- 16- Giampiccoli, A. Saymaan, M. (2017). Community-based tourism, responsible tourism, and infrastructure development and poverty. *Afr J Hosp Tour Leisure*, (6), 1-28.
- 17- Inkson, Kerr, Gunaz, Hung, Ganesh, Shiv, Roper, Juliet (2012). Boundaryless careers: Bringing Back Boundaries. see discussions, stats, and author profiles for this publication at: <http://www.researchgate.net>
- 18- Jones, S. (2005). Community-Based Ecotourism: the Significance of Social Capital. *Annals of Tourism Research*, 32(2): 303-324.
- 19- Lepp, A. (2007). Residents' Attitudes towards Tourism in Bigodi Village, Uganda. *Tourism Management*, (28) 876-885.
- 20- Martens, K. (2001). Communicative planning theory: change needed to change practice. *Reflections*, 5(3): 283-306.
- 21- Mubita, A. Libati, M. & Mulonda, M. (2017). The Importance and Limitations of Participation in Development Projects and Programmes. *European Scientific Journal, ESJ*, 13(5) 238-256.
- 22- Oriade, A. & Robinson, P. (Eds). (2017). *Rural Tourism and Enterprise: Management, Marketing and Sustainability*. CABI.
- 23- Tosun, C. (2006). Expected Nature of Community Participation in Tourism Development. *Tourism Management*, 27, 493-504.

- 24- Tour Operators Initiative (2007). Integrating sustainable into the tour operators' supply chain. [Http://www. toinitiative. org/index. php?id=53](http://www.toinitiative.org/index.php?id=53) Accessed the 14 of June 2009. at 12:30. 1-3.
- 25- Wang, Y. (2006). Rural Community Participation in Tourism Development: Cases from Hainan Province, China. Unpublished Ph. D. Dissertation, Waterloo (Ontario): University of Waterloo
- 26- Small, J. and Harris, C. (2012). Obesity and tourism: Rights and responsibilities. *Annals of Tourism Research*, 39(2).686-707

